

Závěr

Putin IV. Svatý

Bratr navždy

11. května 2000, pouhé tři dny po úplně první Putinově prezidentské inauguraci, se v ruské filmové distribuci objevil film *Bratr 2*: příběh veterána čečenské války, který jede do Ameriky pomoci bratrovi zemřelého kamaráda. Tam bojuje s ukrajinskou mafií (s pokřikem „Ten Sevastopol vám ještě spočítám, vy svině!“), s americkými policajty („Are you gangsters?“ „No, we are Russians!“) a zachraňuje tam krajany, kteří se dostali do potíží („Rus našince v boji neopustí.“). Kulminační monolog hlavního hrdiny zní takto: „Tak mi teda řekni, Američane, v čem je síla? Že by v prachách? Tady brácha taky říká, že v prachách. Ty máš jistě dost peněz – a co? Já si myslím, že síla je v pravdě. Kdo má pravdu, ten je silnější.“

Ruská kinematografie byla tehdy v zoufalém stavu: filmů se točilo málo a nikdo na ně nechodil. Jenže z *Bratra 2* byl najednou superhit. V roce 2015 už směs antiamerikanismu s prostinkým vlastenectvím nutno vnímat jako politický mainstream, ale tehdy vypadala nečekaně a snad až svěže. A obešlo se to i bez státní zakázky – stačila ta společenská, s níž přišla země zmítající se v krizi a již tak šťastně odhalili tvůrci filmu.

Film hluboce zapůsobil na spousty ruských diváků, mezi nimiž nechyběli ani prezident Putin a ředitel FSB Nikolaj Patrušev. V různých mediálních rozhovorech z tohoto díla často citovali: „Řekni mi, Američane, v čem je síla!“ Samozřejmý ruský antiamerikanismus, jehož

byl *Bratr 2* ztělesněním, se velmi blížil jak základnímu Patruševovu pohledu na svět, tak jeho politickým zájmům.

Lidé kolem Putina tvrdí, že Nikolaj Patrušev je veřejností nejméně doceňovaná postava v ruském vedení. Právě Patrušev se později stal moz-
kem většiny Putinových speciálních operací. Kupříkladu anexe Krymu.

Patrušev rozhodně není Putinův člověk, i když v FSB byl jeho ná-
městkem. Říká se, že Putin si nepřál, aby se Patrušev stal jeho nástup-
cem v čele hlavní ruské tajné služby. Tomu se ale vždy dařilo nějak se
udržet v sedle. Právě Patrušev Putinovi neustále opakoval, že všude
kolem jsou nepřátelé, že Američanům se nedá věřit a že FSB je ne-
zbytná opora, bez níž se u moci nikdo neudrží.

Nikolaj Patrušev byl ředitelem FSB skoro deset let od počátku sto-
letí, ale zároveň o něm jako o jediném z ruského vedení skoro nebylo
slyšet. V jednom interview se vyslovil o příslušnících tajné služby jako
o „nové ruské šlechtě“, ale o svých politických názorech raději nemlu-
vil – natož aby komentoval teroristické útoky, k nimž v zemi docháze-
lo; a to přitom zrovna jeho instituce za boj s terorem odpovídala.

Když se roku 2008 prezidentem stal Dmitrij Medveděv, Nikolaje
Patruševa pro těžkou nemoc z funkce uvolnil a svěřil mu méně nároč-
ný úřad tajemníka Bezpečnostní rady RF. Patrušev ale zákeřnou cho-
robu zdolal, a když se do prezidentského křesla vrátil Vladimir Putin,
zahájil čilou politickou činnost. Po anexi Krymu začal najednou po-
skytovat komentáře k otázkám ruské národní bezpečnosti a zahra-
niční politiky. Až doposud se k těmto tématům mohli vyjadřovat
jedině prezident Putin a ministr zahraničí Lavrov. Nikolaj Patrušev se
tak stal hlavním ruským jestřábem, první tváří antizápadní a anti-
americké kohorty v ruském nejvyšším vedení. Jedině jemu bylo po-
voleno halasně tepat světové spiknutí proti Rusku.

15. října 2014 vyšel ve státním listu *Rossijskaja gazeta*⁶² rozhovor
s Patruševem, což byl v podstatě programový manifest nazvaný *Dru-
há studená*.

Zhruba od této chvíle se každodenní ruský antiamerikanismus,
který byl ve společnosti stále silnější a populárnější, změnil v anti-
amerikanismus vědecký, který tu byl prezentován jakožto nová ruská
oficiální ideologie.

Patrušev pak v tomto dokumentu vyložil své vidění nejnovějších ruských dějin: Sovětský svaz se rozpadl na základě plánu, který vypracoval Zbigniew Brzezinski a CIA a jehož smyslem bylo podlomit sovětskou ekonomiku. Jenže po rozpadu SSSR studená válka ani v nejmenším neskončila, protože Spojené státy se rozhodly Rusko rozvrátit. USA a další západní země také úmyslně vyprovokovaly válku v Čečensku („extrémistům a jejich stoupencům v Rusku se dostalo podpory amerických a britských tajných služeb a také spojenců v Evropě a islámském světě“); po všechna postsovětská léta Spojené státy připravovaly taky ukrajinskou krizi („výsledkem této činnosti na Ukrajině byl vznik celé nové generace, indoktrinované nenávisť k Rusku a mytologií tzv. evropských hodnot“). Jenže skutečným cílem Západu je především tažení proti Rusku. („Kdyby nedošlo ke katastrofě na Ukrajině, našla by se jiná záminka pro aktivizaci politiky ‚zadržování‘ naší země.“)

V dalších interview⁶³ Patrušev tuto teorii dále rozvíjel a na adresu USA doplňoval další a další obvinění – od vytvoření Islámského státu až po obrodu nacismu v Pobaltí a na Ukrajině. Opakovaně přitom citoval bývalou americkou státní tajemnici Madeleine Albrightovou, která prý říkala, že je „nespravedlivé“, aby se „pod nadvládou Moskvy“ ocitla tak obrovská a na přírodní zdroje bohatá území, jako je Sibiř a Dálný východ.

Sama paní Albrightová to odmítá a dokumentárně to doložit se nepodařilo, ale v červenci 2015 novináři zdroj tohoto mýtu konečně odhalili: bylo to přiznání bývalého důstojníka ruských tajných služeb, který už v roce 2007 líčil, jak služba FSO údajně využívala senzibilů, kteří měli číst myšlenky západních politiků. Mimo jiné prý tato „policejní média“ přečetla i zmíněné představy Madeleine Albrightové o Sibiři a Dálném východě.

Ruské vedení tak podlehl vlastní propagandě: o nebezpečném celosvětovém zákulisí už se nedohadovaly jen babičky před barákem ani pouze televize *Russia Today*, která měla patřičně přiživovat milovníky konspiračních teorií po celém světě, ale i nejlivnější oficiální představitelé země.

A nebyl to první případ, kdy se v Rusku zrodil historický mýtus, který pak ovlivnil reálnou politiku: jiný podobný podvrh se zrodil koncem

19. století v carském Rusku v podobě *Protokolů sionských mudrců*, které měly obsahovat „plán ovládnutí světa Židy“, údajně zabavený ideologi sionismu Theodoru Herzlovi. Toto falzum, které v Rusku vyvolalo protizidovské pogromy, se pak vydávalo v USA a později v obrovských nákladech taky v nacistickém Německu. V 90. letech minulého století byl zase v Rusku poměrně frekventovaný smyšlený „plán bývalého ředitele CIA Allena Dullese“, jímž se prý mělo dosáhnout morálního rozkladu sovětské společnosti. Tento „plán“ se později stal stěžejním argumentem pro postsovětský antiamerikanismus a neoimperialismus.

Jeden významný státní činitel (nikoli silovik, ale liberál) mi líčil historii sovětsko-americké dohody o zákazu bakteriologických zbraní z roku 1972: Sovětský svaz navzdory této dohodě bakteriologické zbraně samo sebou vyráběl dál. Koncem perestrojky však Michail Gorbačov všechny programy zastavil a do země pustil americké inspektory. Zároveň se na inspekce do USA vypravili sověští specialisté. Paradox spočívá v tom, že Američané naše porušování dohody okamžitě odhalili, kdežto sověští odborníci ve Spojených státech nenašli nic.

A jaký závěr z toho učinil významný státní úředník, který mi to vyprávěl? „Zase nás ti Amíci ošálili,“ uzavřel to. „Oni ty zbraně museli mít taky, jedině že my jsme je neodhalili.“ „A kde berete tu jistotu?“ zeptal jsem se. „Copak se nedá připustit, že Američani se zachovali poctivě a smlouvu neporušovali?“ „Samozřejmě že ne. To si myslíte, že jsou lepší než my? Proč by měli smlouvu respektovat, když my jsme ji tajně porušovali?“

Možná že protizápadní nálady ruských politiků nejsou projevem paranoie, ale spíše logické spekulace: přece své voliče dobře znají a snaží se mluvit stejnou řečí jako oni. Proto se po „bolotných protestech“ střední třídy z let 2011–2012 orientují na široké lidové vrstvy. No a lidové vrstvy si potrpí na konspirační teorie a nepotrpí si na Američany. Navíc ruští politici vědí, že když televiznímu divákovi na trýznivou geopolitickou otázku nenabídnou jasnou a pravděpodobnou odpověď, tak si on sám vymyslí něco ještě mnohem horšího.

Ale konspirační je samozřejmě i tato teorie: pro to, že by ruští politici byli tak prohnání, tu není žádný důkaz. Ze všeho nejspíš těm svým smyšlenkám opravdu sami věří.

Přátelé navždy

Vladimir Putin má ještě mnoho dalších přátel, jako jsou například Jurij Kovalčuk, Arkadij Rotenberg, Gennadij Timčenko a koneckonců i Vladimir Jakunin – ze státních železnic sice odstavený, ale politicky neodepsaný. Každý z nich ze všeho nejspíš čeká na svou příležitost.

Mezi lidmi, kteří Putina znají už od jeho prvního prezidentského období, koluje legenda, že podruhé kandidovat nechtěl. Uvědomil si, s jakými problémy je takové prezidentství spojeno, a docela vážně se břemene, které mu na bedra navalili jiní, chtěl zbavit. „Voloda nikdy nebude sám proti sobě!“ připisuje se Juriji Kovalčukovi, Putinovu příteli, který ho spolu s několika dalšími lidmi přemluvil, aby do toho šel znovu.

Vysvětlili mu, že zůstat musí, protože odejít by bylo pro něj samotného nebezpečné. Jiná verze mluví o klíčové roli Nikolaje Patruševa, který Putinovi dokázal, jak šílené otřesy by po jeho odchodu mohly nastat.

Okruh jeho nejbližších, kolegů a přátel posledních patnácti let, je stále semknutější a stále spolehlivěji ho odděluje od reality. V jeho, ale samozřejmě i jejich zájmu. Tito lidé přesvědčovali Putina, že opravdu nemůže odejít, jelikož to by se nebe zřítilo na zem.

Pro ně to tak docela jistě je, protože hlavním zdrojem jejich zdaru a blahobytu je to, že mají blízko k prezidentovi. „Kdo, když ne Putin?“ bylo hlavní heslo na proputinských mítincích (neboli putincích) v roce 2012. A přesně stejně se asi během těch patnácti let naučila uvažovat i většina Rusů.

Mnozí z jeho svity se ocitli na sankčních seznamech, nemohou na Západ a ztratili možnost navštěvovat své rodiny, trvale žijící v zahraničí. U dnešního ruského dvora si ale nikdo nestěžuje.

Král navždy

V době, kdy vznikala tato kniha, se ruská ekonomika začala smrskávat. Stabilně a nevyhnutelně, jako šagrénová kůže. Z oligarchů však dál vyzářoval klid a sebejistota.

Putinův královský dvůr se skálopevně rozhodl setrvat až do konce. Peněz je hypoteticky dost a nadlouho. Pokud ceny ropy zase poskočí,

situace se rychle může zlepšit. Jestli ne, dají se krátit sociální dávky. A když by to najednou bylo ještě složitější, můžou se zvýšit daně z těžby nerostného bohatství. V krajním případě by pomohlo přímé zabavení zisků těžařských společností.

Téměř všichni oligarchové chápou, že jejich vlastnictví (nebo jeho část) může být v zájmu státu zabaveno. Už dávno se s tím smířili. Proto se často říká, že ruští velkopodnikatelé nejsou ve skutečnosti miliardáři – jen v téhle profesi pracují. Spravují přesně tolik majetku, kolik jim dovolí Vladimir Putin.

Nikdo ze zpovídaných nevidí perspektivu, jak situaci napravit. Respektive – každý z nich viditelně připouštěl jen jedinou možnost v zájmu změny, ale ani jeden ji nepojmenoval. Někteří mluvili v jinotajích: „přilétne černá labuť“, „prezident odletí na Alfu Centauri“, „nebe se zřítí na zem“. A všichni měli na mysli v podstatě totéž – změna přijde, až Putin přestane být prezidentem.

Samozřejmě se mýlí. On je to velice zajímavý mýtus – vše v Rusku závisí na Putinovi, a až prezidentem nebude, tak se to změní.

Tahle kniha se snaží dokázat, že Putin, jak si ho představujeme, ve skutečnosti neexistuje: Nebyl to vůbec Putin, kdo Rusko přivedl do současného stavu, a těm proměňám dokonce dosti dlouho vzdoroval. Pak to ale vzdal, protože pochopil, že je to tak jednodušší.

Putin si nemyslel, že se celé Rusko ocitlo v nepřátelském obklíčení. Putin se nechystal zavřít všechny nezávislé televize. Putin nehodlal podporovat Viktora Janukovyče. A nechtěl pořádat Olympiádu v Soči.

Jeho nejbližší si mysleli, že se snaží uhodnout jeho záměry, ale ve skutečnosti uplatňovali ty své.

Současný obraz Putina jakožto hrozivého ruského cara si vymysleli jiní, nejednou bez jeho přispění. Postarala se o to jak jeho svita, tak západní partneři a vlastně i novináři. Na nejznámější fotografii vypadá Putin jako nadutý imperátor, málem jako „válčící vladař světa“. Jenže to není Putin osobně, to je titulní fotografie magazínu *Time*, který ho v roce 2007 označil za nejmocnějšího muže světa.

Každý jsme si vymysleli svého Putina. A nejspíš to ani v našich hlavách není jeho poslední podoba.

OBSAH

Předmluva . . . 7

ČÁST PRVNÍ: Putin I. Lví srdce . . . 11

Kapitola první, v níž se kremelský ideolog Alexandr Vološin naučí snášet Lenina . . . 13

Kapitola druhá, v níž politického exulanta Borise Berezovského nepozvou na královskou svatbu . . . 37

Kapitola třetí, v níž nejbohatší Rus Michail Chodorkovskij ztratí svou firmu i svobodu a zároveň zmizí *Rodina* . . . 65

ČÁST DRUHÁ: Putin II. Velkolepý . . . 89

Kapitola čtvrtá, v níž šéf kremelské administrativy Dmitrij Medveděv vytvoří novou ruskou společenskou třídu . . . 91

Kapitola pátá, v níž vedoucí kanceláře ukrajinského prezidenta Viktor Medvedčuk zůstane posledním Ukrajincem, jemuž Putin věří . . . 106

Kapitola šestá, v níž zástupce šéfa prezidentské kanceláře Vladislav Surkov hájí obležený Kreml . . . 122

Kapitola sedmá, v níž prezidentův asistent Igor Šuvalov bude vymýšlet, jak z Ruska znovu udělat velmoc . . . 144

Kapitola osmá, v níž vicepremiér Sergej Ivanov až příliš snadno uvěří ve své nástupnictví . . . 157

ČÁST TŘETÍ: Carevič Lžidmitrij . . . 179

Kapitola devátá, v níž se gruzínskému prezidentovi Michailu Saakašvilimu podaří uchovat si nejen moc, ale i něco mnohem cennějšího . . . 181

Kapitola desátá, v níž se Barack Obama stane největším přítelem a úhlavním nepřítelem Kremlu . . . 204

Kapitola jedenáctá, v níž se vicepremiér Igor Sečín stává ruským Che Guevarou . . . 213

Kapitola dvanáctá, v níž ruská princezna Taťána Jumaševová vymýšlí novou demokratickou stranu . . . 229

Kapitola třináctá, v níž opoziční předák Alexej Navalnyj pochopí, že může v čele lidu vytáhnout na Kreml . . . 249

ČÁST ČTVRTÁ: Putin III. Hrozný . . . 275

Kapitola čtrnáctá, v níž patriarcha Kirill začne řídit ministry . . . 277

Kapitola patnáctá, v níž kremelský ideolog Vjačeslav Volodin vynalezne novou národní ideu . . . 289

Kapitola šestnáctá, v níž Putinův tiskový tajemník Dmitrij Peskov pochopí, že zalíbit se Západu se tomuto Rusku nepodaří už nikdy . . . 306

Kapitola sedmnáctá, v níž se ministr obrany Sergej Šojgu pomstí za Afghánistán a cara Mikuláše I. . . . 328

Kapitola osmnáctá, v níž Alexej Kudrin prohraje bitvu o místo v prezidentově hlavě . . . 353

Kapitola devatenáctá, v níž si Ramzan Kadyrov zajede do Dubaje a zase se vrátí . . . 372

Kapitola dvacátá, v níž se Bašár Asad stává zrcadlovým odrazem Vladimira Putina . . . 389

ZÁVĚR: Putin IV. Svatý . . . 403

Poznámky . . . 411

MICHAIL ZYGAR

VŠICHN! MUŽ!!!!!! KREMLU

Stručná historie současného Ruska

Z ruského originálu *Vsja kremlevskaja rat'* vydaného v roce 2015
nakladatelstvím *Intelektualnaja litěratūra* v Moskvě

přeložil Libor Dvořák

Obálku a grafickou úpravu navrhl a písmem Utopia a Nimbus
vysadil Lubomír Šedivý

V roce 2016 vydalo nakladatelství Pistorius & Olšanská,

Pražská 128, Příbram

jako svou 165. publikaci

Redakce Iva Dvořáková

Korektura Kristýna Hoblová

Vytiskla tiskárna Akcent, Špidrova 117, Vimperk

416 stran. První vydání

ISBN 978-80-87855-64-5

www.pistorius.cz